

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ЕКОНОМСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На основу Одлуке Наставно-научног већа број 2080/1 од 22.05.2017. године одређени смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата Дринке Пековић, магистра економских наука, под називом „Утицај дознака из иностранства на смањење сиромаштва: пример Србије“. Пошто смо проучили завршену докторску дисертацију подносимо Већу следећи

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Кандидат мр Дринка Пековић је рођена 1980. године у Новом Саду. Економски факултет у Суботици, Универзитет у Новом Саду, уписала је школске 1999/2000. године, а дипломирала јуна 2004. године на смеру *Финансије и рачуноводство*. У току студија остварила је просечну оцену 8,47 и оцену 10 на дипломском испиту.

Школске 2005/2006. године уписала је последипломске студије (смер: *Фискални и монетарни менаџмент и управљање друштвеним делатностима*) на Економском факултету Универзитета у Београду и положила све предвиђене испите са просечном оценом 10,00. Марта 2010. године успешно је одбранила магистарску тезу под називом *Проширење Европске уније на Исток и ефекти на тржиште рада*.

Докторске студије на Економском факултету Универзитета у Београду, студијски програм *Економија*, уписала је 2011. године и положила све испите предвиђене наставним планом и програмом са просечном оценом 9,55. Тиме је стекла право на пријаву теме докторске дисертације. Предлог теме докторске дисертације одбранила је априла 2014. године. Предложена тема под називом *Утицај дознака из иностранства на смањење сиромаштва: пример Србије* прихваћена је од стране Наставно-научног већа Економског факултета Универзитета у Београду јуна 2014. године.

Од фебруара 2005. године обавља послове у настави као стручни сарадник-приправник на Високој пословној школи струковних студија у Новом Саду, а од 2007. године ангажована је у својству сарадника у настави. У звање предавача изабрана је 2011. године, за ужу научну област *Економска теорија и политика*. Изводи наставу из предмета *Основи економије и Национална економија*.

Од децембра 2012. године члан је Комисије за обезбеђење квалитета и самовредновање у Високој пословној школи струковних студија у Новом Саду.

Служи се енглеским језиком.

Поред магистарске тезе, мр Дринка Пековић је написала и објавила 18 радова, који су публиковани у релевантним научно-стручним часописима, тематским зборницима и зборницима са домаћих и међународних скупова. Већина објављених радова се односи на област научног истраживања коју покрива докторска дисертација. У радовима које је написала мр Дринка Пековић је показала да поседује висок ниво знања, изражене аналитичке квалитете

и способност извођења ваљаних закључака, што сведочи о њеној научној и стручној компетентности.

Докторска дисертација мр Дринке Пековић је написана на 279 страна и има теоријско-емпиријски карактер. Састоји се од увода, четири дела (у оквиру којих има укупно тринаест поглавља) и закључка. На крају рада је дат списак коришћене литературе на 20 страна, са укупно 244 библиографске јединице, претежно на енглеском језику, који највећим делом чине чланци из међународних научних часописа, радни папири водећих универзитета, међународних институција и института, као и монографије. Текст дисертације садржи 60 табела и 8 графикона, који пружају детаљније информације и илуструју текстуалне налазе и закључке, као и 327 фуснота, које представљају адекватну допуну основном тексту.

2. Предмет и циљ дисертације

Тема ове докторске дисертације је врло актуелна и комплексна. Покрива два повезана подручја истраживања: дознаке из иностранства и сиромаштво, тј. испитује ефекте дознака из иностранства на ублажавање проблема сиромаштва, при чему се у центру пажње налазе изабране транзиционе земље, пре свега, Република Србија.

Повећано интересовање за утицај дознака из иностранства на емиграционе земље, које је евидентно у новије време, може се објаснити деловањем више фактора. Пре свега, присутан је тренд раста обима миграционих кретања радника, који је, поред многобројних ефеката емиграције, праћен значајним растом прилива дознака из иностранства у земље у развоју. Подаци показују да у неким од њих дознаке чине више од 20% БДП-а, па, као такве, представљају значајан извор спољног финансирања привреде, посебно у условима када други облици токова капитала (званична помоћ, стране директне инвестиције) бележе стагнацију или пад. Такође, дознаке из иностранства представљају релативно стабилан финансијски извор, који испољава контрациклични карактер у односу на економску ситуацију у земљи примаоцу.

Последњих неколико деценија Република Србија је имала обимне емиграционе токове, што је резултовало, између осталог, стварањем релативно велике дијаспоре. Један од ефеката емиграције радне снаге јесу дознаке из иностранства. Од 2000. године присутан је раст прилива дознака у Србију, које постају један од стабилнијих извора спољног финансирања наше привреде. Према подацима Светске банке, прилив дознака у Србију је 2014. године износио 8,4% БДП-а. Упркос значајном дотоку средстава по овом основу, веома је мали број истраживања у оквиру којих су анализирани ефекти дознака из иностранства на нашу земљу, карактеристике лица која их шаљу и примају и сл.

Важан аспект посматрања и анализе у докторској дисертацији представљају фактори од којих зависи средњорочни и дугорочни прилив дознака из иностранства, као и начин њихове употребе. Кандидат се детаљно бави макроекономским и микроекономским чиниоцима који утичу на обим дознака. Позитиван ефекат на прилив дознака, како се показује, има раст БДП-а и стопе запослености имиграционе земље, као и развијеност финансијског тржишта и квалитет институција у земљи пријема. Такође, у раду се аргументовано потврђује повезаност обима дознака са образовном и старосном структуром емиграната, њиховим планираним повратком у матичну државу, као и степеном друштвене и емотивне повезаности емиграната са земљом из које потичу.

Спроведена емпиријска истраживања у земљама у развоју показују да домаћинства најчешће користе дознаке за потрошњу, куповину земљишта, изградњу стамбених објеката и, у мањем обиму, за инвестиционе активности. Наведена употреба дознака указује на могућност њиховог доприноса ублажавању сиромаштва. Такође, дознаке могу утицати на побољшање појединих аспеката животног стандарда домаћинстава која их примају, као што су веће могућности коришћења здравствених услуга, доступност образовања, унапређење стамбених услова. Директни ефекти дознака на смањење сиромаштва присутни су уколико радници-емигранти потичу из сиромашних домаћинстава. Међутим, дознаке индиректно могу утицати на смањење сиромаштва и оних домаћинстава која их не примају, стимулацијом раста производње и потрошње робе и услуга, односно раста запослености. Узимајући у обзир различите канале утицаја дознака на сиромаштво, кандидат у докторској дисертацији анализира и друге ефекте дознака на земљу пријема, као што су ефекти на привредни раст, девизни курс и тржиште рада.

Емпиријски резултати не пружају јасну слику о међузависности дознака и сиромаштва у земљама у развоју из неколико разлога. Распоређеност прилива дознака из иностранства међу земљама у развоју показује да већина токова није усмерена према најсиромашнијим земљама. Земље нижег средњег дохотка примају скоро половину свих дознака усмерених ка земљама у развоју, док другу половину подједнако примају земље вишег средњег дохотка и земље ниског дохотка. То је један од разлога значајних разлика у оценама величине ефеката дознака на показатеље сиромаштва које постоје међу земљама у развоју. Друго, подаци о обиму спољних миграција и дознака су ограничени и непоуздани. Званични подаци не укључују токове дознака који су изван формалних канала, услед чега постоји могућност потцењености емпиријских резултата.

Предмет докторске дисертације је идентификација основних обележја и кључних детерминанти прилива дознака, те квантитативна оцена ефеката дознака на смањење сиромаштва у транзиционим земљама, са посебним освртом на Србију. С обзиром да је сиромаштво у Србији претежно рурални феномен, испитан је утицај дознака на ублажавање сиромаштва међу урбаним и руралним домаћинствима. Имајући у виду концентрисаност емиграционих токова у појединим регионима Србије, оцењен је ефекат дознака на смањење сиромаштва и на регионалном нивоу.

Основни циљ докторске дисертације је био да се ближе сагледају детерминанте прилива дознака из иностранства, оцене њихови ефекти на сиромаштво у транзиционим земљама, посебно Србији, и стекне увид у могућности и домете коришћења дознака као инструмента за ублажавање сиромаштва. Овоме треба додати и *посебне циљеве*, који се односе на апострофирање важности формулисања мера ефикасног управљања дознакама и подстицања њиховог будућег прилива, као и истицање неопходности прикупљања потпунијих података о дознакама и карактеристикама њихових пошиљалаца и прималаца.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидат се приликом израде докторске дисертације држао основних истраживачких хипотеза које су постављене у фази пријаве теме. На основу анализе релевантне теоријске и емпиријске литературе, као и на основу спроведеног сопственог емпиријског истраживања, у раду су тестиране следеће хипотезе:

Хипотеза 1: Облик и структура спољних миграција радне снаге утичу на обим прилива дознака из иностранства. Већа присутност привремених и циркуларних миграција радне снаге

одражава се на обим дознака из иностранства. Демографске и социјалне карактеристике емиграната, као што су: пол, старост, ниво образовања, брачни статус, могу утицати на мотиве слања дознака, а тиме и на њихов обим и употребу.

Хипотеза 2: Дознаке представљају стабилан извор иностраних средстава, који има контрациклични карактер у односу на економију земље примаоца. Наведене особине дознака произилазе из чињенице да је реч о приватним токовима капитала, којима емигранти, најчешће, желе да побољшају финансијско стање чланова породице.

Хипотеза 3: Повећавајући потрошњу дознаке из иностранства утичу на смањење сиромаштва. Дознаке из иностранства, као део дохода сиромашних лица, ублажавају сиромаштво смањујући разлику између линије сиромаштва и нивоа потрошње. Повећана потрошња услед прилива дознака стимулише раст производње робе и услуга, као и запослености доприносећи посредном смањењу сиромаштва и међу оним домаћинствима која не примају дознаке.

Хипотеза 4: Дознаке из иностранства ублажавају регионално сиромаштво, као и сиромаштво руралних домаћинстава у Србији.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Поред увода и закључка, дисертација обухвата четири релативно заокружена и логички повезана дела, са укупно тринаест поглавља.

У уводу су изложени основни разлози и мотиви за израду докторске дисертације на изабрану тему и укратко представљен садржај главних сегмената рада.

Први део дисертације, под насловом *Спољни миграциони токови радне снаге* (од 6 до 47 стране), посвећен је питањима која се односе на облике и структуру спољних миграција радне снаге. Кандидат констатује да је за боље разумевање облика и ефеката спољних миграција неопходно познавање кључних економских подстицаја миграционих кретања. Прегледом релевантне литературе показује се да су мотиви спољних миграција резултат дејства макроекономских утицаја (међународних разлика у структури тржишта рада, глобалних процеса) и микроекономских фактора (индивидуалних карактеристика емиграната). Селективност и рестриктивност миграционих политика развијених земаља условиле су интензивирање привремених и циркуларних миграција насупрот трајним миграцијама, што је праћено порастом прилива дознака у емиграционе земље. Анализа података о обиму и структури миграционих токова радне снаге у Европи и свету показала је високу концентрацију емиграната у малом броју развијених земаља Северне Америке и Европе, као и тренд раста броја женских емиграната и високообразованих емиграната („одлив мозга“). Динамика спољних миграција радне снаге Србије показује осцилације, уз интензивније кретање емиграната током 1970-тих и 1990-тих година. Структура емиграционих токова открива да међу емигрантима из Србије преовлађују мушкарци, старости 20-39 година, уз раст учешћа високообразованих емиграната.

Други део дисертације, чији је наслов *Дознаке из иностранства као ефекат емиграције радне снаге* (од 48 до 149 стране), посвећен је дефинисању појма дознака из иностранства, анализи мотива њиховог слања, као и сагледавању основних обележја, детерминанти и ефеката прилива дознака из иностранства. У дисертацији се указује на промене у дефиницији дознака које су резултат процеса развијања стандарда прикупљања статистичких података о њиховим токовима. Такође се апострофирају проблеми мерења и статистичког обухвата, јер се део

дознака шаље нерегистрованим каналима, што узрокује релативно низак квалитет података о њима. Детаљно се анализирају мотиви слања дознака: алтруизам, предност у наследству, осигурање дохотка породице од ризичних догађаја, враћање позајмљених средстава за мигрирање, размена за услуге одржавања имовине емигранта у матичној земљи. Посебна пажња се посвећује основним обележјима дознака. На основу прегледа теоријско-емпиријске литературе кандидат закључује да су дознаке стабилнији извор спољног финансирања у односу на друге приливе иностраних средстава, истичући да мању волатилност показују дознаке намењене за потрошњу прималаца у односу на оне које се користе за инвестиционе активности. Додатно се разматрају питања одрживости и цикличности прилива дознака у односу на волатилност БДП-а земље пријема, уз идентификовање фактора који показују утицај на њих. Посебан одељак је посвећен детерминантама прилива дознака. У дисертацији се узима у обзир комплексност и разноврсност фактора који су од утицаја на емигранта при одлучивању о слању дознака и висини износа. Кандидат анализира макроекономске детерминанте на основу детаљног прегледа релевантне теоријско-емпиријске литературе. Полазећи од чињенице да су дознаке приватни токови капитала, најчешће намењени побољшању животног стандарда породице у матичној земљи, у раду је испитан утицај микроекономских детерминанти, уз јасно истицање социо-демографских обележја емиграната и мотива који доприносе већој склоности слању дознака, као и слању већег износа. Посебно је истражена веза мотива слања дознака и начина њихове употребе. Из начина употребе дознака произилазе одређени макроекономски ефекти од којих су у дисертацији детаљно испитани ефекти на раст потрошње и инвестиција, односно привредни раст, као и на девизни курс. Додатно је размотрена могућност прималаца да дознакама супституишу зараду и анализиран утицај такве супституције на одлуку прималаца о радној активности и смањење њихове партиципације на тржишту рада. У последњем поглављу другог дела рада приказани су и анализирани подаци о обиму и динамици кретања дознака у Европи и свету, уз истицање фактора из међународног окружења који су утицали на промене обима. Такође, дат је преглед земаља које остварују највећи прилив дознака и имају највиши удео дознака у БДП-у. Посебно је анализирана динамика прилива дознака у Републици Србији, као и њихова структура према земљама порекла.

Трећи део дисертације, под називом *Улога дознака из иностранства у ублажавању проблема сиромаштва* (од 150 до 255 стране), има емпиријско-истраживачки карактер. Намера кандидата је била да квантитативно оцени величину ефеката дознака на смањење и ублажавање сиромаштва у изабраним транзиционим земљама, међу којима је и Србија, а затим да на примеру Србије испита утицај дознака на показатеље сиромаштва на националном и регионалном нивоу, као и према типу домаћинства. Пре преласка на емпиријску анализу, изложен је теоријски оквир за сагледавање улоге дознака у смањењу сиромаштва, полазећи од мотива слања. Представљени су могући методолошки приступи у истраживању ове теме у зависности од тога да ли се користе агрегатни подаци о дознакама (макроекономски приступ) или подаци прикупљени на нивоу домаћинства (микроекономски приступ). У дисертацији се истичу ограничења при избору методологије, која проистичу из расположивости података о показатељима сиромаштва и дознакама. Детаљно су представљени досадашњи резултати релевантних емпиријских истраживања за оба приступа (макроекономски и микроекономски), уз поређење и критички осврт на величину узорка, посматрани период и коришћену линију сиромаштва. Емпиријско истраживање кандидата састоји се из два дела у којима је за испитивање утицаја дознака на сиромаштво коришћен макроекономски и микроекономски приступ. У првом делу емпиријског истраживања, применом економетријског модела панела, оцењени су ефекти дознака на три показатеља сиромаштва (стопа сиромаштва, дубина сиромаштва и оштрина сиромаштва) на узорку од десет транзиционих земаља, укључујући Србију, чији су показатељи сиромаштва израчунати на основу висине потрошње по

потрошачкој јединици. Прво је представљен примењени економетријски модел, а затим је дат опис коришћених варијабли модела и извора агретатних података, уз навођење ограничења са којима се кандидат сусрео при избору земаља за узорак и одређивању посматраног периода. Потом су интерпретирани емпиријски резултата до којих је кандидат дошао у свом истраживању. Други део емпиријске анализе односи се на испитивање утицаја дознака на три показатеља сиромаштва на примеру Србије, уз коришћење података прикупљених на нивоу домаћинства (микроекономски приступ). Емпиријском истраживању претходи разматрање проблема сиромаштва у Србији, као и приказ постојећих анкета које спроводи Републички завод за статистику, а које су могући извори података о дознакама и потрошњи домаћинства у нашој земљи. На основу методологије прикупљања података анкета, представљене су предности и недостаци њихове примене у истраживању утицаја дознака на сиромаштво у Србији. Дескриптивном анализом приказане су карактеристике прималаца дознака у погледу пола, старости, нивоа образовања и радне активности. На основу статистичких података, које је кандидат прикупио и самостално прилагодио потребама сопствене емпиријске анализе, оцењени су показатељи сиромаштва у Србији у одсуству прилива дознака и емиграције. Њиховим поређењем са показатељима сиромаштва у присуству дознака и емиграције изведен је закључак о утицају дознака на смањење сиромаштва. Поред оцењивања ефеката за Србију као целину, кандидат је спровео истраживање на узорцима урбаних и руралних домаћинства, као и на регионалном нивоу. Резултати тих истраживања су омогућили проверу исправности постављених хипотеза и валидности изложених теоријских ставова на примеру наше земље.

У четвртом делу дисертације, под називом *Смернице за ефикасно управљање дознакама из иностранства у функцији смањења сиромаштва* (од 256 до 272 стране), кандидат разматра искуства других земаља у дизајнирању и имплементацији мера срачунатих на подстицање већег прилива дознака и њихово усмеравање у инвестиционе активности, како би се индиректно утицало на смањење сиромаштва. У том контексту сагледавају се ефекти примењених мера у изабраним земљама. Полазећи од добијених резултата сопствене емпиријске анализе и примера добре праксе у Европи и свету, кандидат сугерише сет мера које би ваљало предузети како би се ефикасније управљало дознакама и остварили већи ефекти на смањење сиромаштва и економски развој Србије.

У закључки рада сумирани су главни резултати, изведене одговарајуће оцене и дате препоруке за формулисање и вођење политике управљања дознакама у нашој земљи током наредног периода. Такође је указано на потребу унапређења квалитета и расположивости података о дознакама, уз навођење путоказа за будућа истраживања у овој области.

5. Методе које су примењене у истраживању

У процесу израде докторске дисертације кандидат се ослањао на теоријске и методолошке принципе који су уобичајени у економској науци, као и на методолошке поступке специфичне за економску теорију и анализу. Предмет и циљ истраживања определили су конкретне методе који су примењени у раду.

Коришћењем дескриптивног метода представљене су теоријске поставке које објашњавају основна обележја и детерминанте дознака из иностранства. Такође, овај метод је примењен при теоријском сагледавању макроекономских ефеката дознака на економије земаља прималаца.

Кандидат је у значајној мери користио и метод компарације. Спроведена је упоредна анализа динамике и структуре емиграције радне снаге, као и обима прилива дознака из иностранства у

Европи и свету. Метод компарације је примењиван и приликом анализе различитих метода и модела, као и сагледавања могућих приступа истраживању ефеката дознака на сиромаштво.

Током израде докторске дисертације кандидат се ослањао на релевантну домаћу и страну литературу. У обзир су узети научни радови еминентних аутора, који се баве анализираним проблематиком са теоријског, као и емпиријског аспекта. Посебна пажња је посвећена оригиналним научним чланцима новијег датума. Такође, важан извор информација биле су већ спроведене студије случаја у другим земљама, које ближе осветљавају утицај дознака из иностранства на смањење сиромаштва. Приликом проучавања релевантне литературе коришћени су методи анализе и синтезе. Наведени методи су нарочито примењивани код приказивања емпиријских резултата до сада спроведених истраживања.

За оцену ефеката дознака из иностранства на три показатеља сиромаштва (стопа сиромаштва, дубина сиромаштва и оштрина сиромаштва) у изабраним транзиционим земљама коришћен је економетријски модел и метод панела. Неопходни агрегатни подаци за спровођење самосталног истраживања прикупљени су из уобичајених званичних статистичких извора. Прво је разматран полазни модел панела фиксних ефеката, као и модел случајних ефеката. Постојање индивидуалних ефеката тестирано је применом F теста за фиксну спецификацију и модификованог Breusch-Pagan-овог (BP) теста за модел случајних ефеката. Хетероскедастичност случајних грешака тестирана је Wald-овим тестом модификованим за податке панела, а аутокорељација случајне грешке Baltagi – Li LM тестом. Зависност случајних грешака по јединицама посматрања у истом временском периоду тестирана је Pesaran-овим CD тестом. Избор између фиксне и случајне спецификације модела извршен је на основу резултата Hausman-овог теста. Узимајући у обзир резултате претходно наведених тестова, изабран је и примењен LSDV модел фиксних ефеката са корелисаним панелом и панел-коригованим стандардним грешкама уз коришћење Prais-Winsten-ове процедуре. Тестирање симултане међузависности дознака и показатеља сиромаштва испитано је применом Hausman-овог теста симултаности. Услед присуства ендегености регресора модел панела је оцењен и применом метода тростепених најмањих квадрата.

При истраживању утицаја дознака из иностранства на показатеље сиромаштва на примеру Србије, коришћен је метод студије случаја. Поредићи предности и недостатке примене података различитих анкета у истраживању утицаја дознака на сиромаштво у Србији, кандидат се одлучио за коришћење података Анкете о животном стандарду, које је самостално прилагодио потребама сопствене емпиријске анализе. Кандидат је у раду „симулирао“ хипотетичке показатеље сиромаштва у одсуству дознака, тако што је израчунао показатеље на основу потрошње по потрошачкој јединици домаћинства која би постојала без примљених дознака. Након тога је извршено поређење добијених резултата „са“ и „без“ дознака, које је резултирало извођењем корисних закључака. Дознаке се могу посматрати и као потенцијални супститут зарада које би емигранти остварили да су остали у матичној земљи. Имајући то у виду, хипотетички показатељи сиромаштва су „симулирани“ у одсуству дознака и емиграције, тако што су израчунати показатељи на основу, регресионом методом, оцењене потрошње која би постојала без дознака, али уз присуство чланова-емиграната у домаћинству. Поредињем добијених резултата „са“ и „без“ дознака и емиграције изведен је закључак о утицају дознака на показатеље сиромаштва. Исти метод је примењен на узорку урбаних и руралних домаћинства, као и на узорку региона.

За израчунавање и поређење показатеља сиромаштва коришћени су уобичајени математичко-статистички поступци, као и табеларни прикази. При извођењу одговарајућих закључака коришћен је метод генерализације.

6. Остварени резултати и научни допринос

Тема докторске дисертације кандидата мр Дринке Пековић је актуелна и недовољно истражена на простору Србије, што јој даје посебан значај. Теоријска и емпиријска анализа, коју је кандидат спровео, довела је до вредних научних резултата и доприноса. Изведени закључци у раду су јасни, логични, конзистентни и релевантни са становишта теорије и праксе.

Научно-истраживачки допринос ове дисертације огледа се у чињеници да је кандидат на њему својствен начин, темељно и зналачки, обрадио специфичну и деликатну тему дознака из иностранства и указао на њихову улогу у сузбијању сиромаштва на простору Србије. У теоријском смислу, докторска дисертација пружа свеобухватан приказ кључних налаза из постојеће литературе о чиниоцима који утичу на обим и карактеристике прилива дознака из иностранства, као и могућим ефектима које оне генеришу на економије земаља прималаца, при чему се прикупљена гледишта систематизују, сучељавају и критички преиспитују. Поред теоријске, рад има и практичну, вредност, јер доприноси потпунијем разумевању улоге дознака у ублажавању проблема сиромаштва, што може бити важно за креаторе економске и социјалне политике у нашој, али и другим земљама света. Друштвени допринос ове докторске дисертације огледа се у чињеници да су сазнања до којих се дошло у истраживању примењена на Србију, чија је позиција анализирана у односу на друге земље у транзицији. У томе се манифестује и њена научна, као и стручна вредност, односно допринос нашој литератури из посматране области.

У дисертацији је на једном месту, детаљно и систематично, објашњена узрочно-последична веза емиграције, дознака из иностранства и сиромаштва. Показано је да супротстављеност ефеката либерализације токова робе, услуга и капитала, у виду стварања миграционих притисака, и рестриктивних и селективних миграционих политика развијених земаља доводи до интензивирања привремених и циркуларних миграција, што доприноси расту прилива дознака из иностранства. Тиме је потврђена прва хипотеза од које се пошло у истраживању. У раду је сагледан и објашњен широг опсег мотива слања дознака, који су тесно повезани са структуром миграционих токова радне снаге и утичу на основна обележја дознака. Контрациклични карактер дознака из иностранства у односу на волатилност БДП-а земље пријема произилази из алтруистичких мотива слања дознака, који преовлађују у земљама ниског и средњег дохотка. Кандидат апострофира значај дознака као извора иностраног капитала за земље примаоце показујући да су оне стабилније у условима екстерних економских шокова у односу на друге приливе иностраних средстава, као што су стране директне инвестиције, портфолио инвестиције и званична развојна помоћ. За поједине земље у развоју, чија је привреда високо зависна од дознака, веома је значајно питање временске одрживости њиховог прилива. Иако је у литератури присутан став да са продужењем боравка емиграната у иностранству опада њихова склоност ка слању дознака, у раду се осветљава утицај и других фактора и закључује да планирање привременог рада у иностранству и останак породице у матичној земљи такође значајно делују на одрживост прилива дознака, чиме се потврђује став да привремене и циркуларне миграције доприносе расту дознака.

Кандидат је у раду критички преиспитао важеће теоријске ставове и емпиријске резултате о детерминантама дознака повезујући релевантне макроекономске и микроекономске факторе. На основу компаративне анализе резултата пажљиво одабраних емпиријских истраживања, спроведених на примерима других земаља, изведен је закључак да је већи прилив дознака присутан у условима раста БДП-а и стопе запослености имиграционе земље, више каматне стопе на депозите у земљи пријема, као и развијености финансијског тржишта и бољег

квалитета институција. Кандидат посебну пажњу посвећује анализи микроекономских детерминанти на основу које закључује да већу склоност слању дознака имају мушкарци, старији емигранти (с тим што је однос година старости и слања дознака нелинеаран), емигранти у браку чији супружник, деца или родитељи живе у матичној земљи, запослени и емигранти који планирају повратак и инвестирање у земљи порекла, као и они који исказују већи степен друштвене и емотивне повезаности са матичном државом.

Намена дознака уско је повезана са мотивима њиховог слања, као и учесталосту примања. Кандидат указује да је у земљама у развоју присутно веће коришћење дознака за потрошњу у односу на инвестиције, које немају нужно производни карактер, већ су то најчешће улагања у изградњу или обнову кућа и куповину пољопривредног земљишта. Коришћење дознака за већу потрошњу хране карактеристично је за сиромашна домаћинства, док она која су изнад линије сиромаштва користе дознаке за куповину трајних потрошних добара и већу употребу здравствених и образовних услуга, што је повезано са алтруистичким мотивима слања дознака. У дисертацији је дата подробна и свестрана анализа ефеката дознака на економије земаља пријема, на основу резултата постојећих релевантних теоријских и емпиријских истраживања. Када је реч о ефектима дознака на привредни раст, кандидат истиче сложеност сагледавања канала путем којих дознаке утичу на обим и ефикасност инвестиција, производне капацитете, а тиме, посредно, и на привредни раст. Анализирајући утицај дознака на ап्रेसијацију девизног курса земље пријема, уочено је да је ефекат израженији при режиму фиксног девизног курса, као и у земљама вишег дохотка и оним које су затвореније у спољнотрговинској размени. Прилив дознака има негативан ефекат на стопу учешћа прималаца на тржишту рада и њихову понуду рада. Међутим, кандидат закључује да наведене промене не означавају непостојање радне активности прималаца услед прилива дознака, већ се они преусмеравају на друге облике рада. Наиме, под утицајем дознака смањује се рад за плату, а повећава активност samozapošljavanja прималаца и обављање пољопривредних послова у оквиру домаћинства. Утврђено је да дознаке имају позитиван утицај на укупну понуду рада. Овај утицај остварује се посредством ефеката дознака на раст потрошње и инвестиција, што доприноси отварању нових радних места и повећању броја радних часова непрималаца. Такође, смањење понуде рада прималаца дознака у формалном сектору оставља слободан простор за запошљавање непрималаца.

У раду је теоријски и емпиријски потврђена хипотеза да дознаке из иностранства утичу на смањење сиромаштва. Економетријском оценом ефеката дознака на сиромаштво у десет транзиционих земаља, међу којима је и Србија, потврђено је да прилив дознака има статистички значајан утицај на смањење стопе сиромаштва, дубине и оштрине сиромаштва током посматраног временског интервала (од 2002. до 2010. године). Посебан значај овог емпиријског истраживања се огледа у раздвајању директних од индиректних ефеката дознака на сиромаштво. Резултати показују да је директан утицај дознака на смањење сиромаштва низак и да није статистички значајан. Укључивањем у истраживање и индиректног ефекта дознака на показатеље сиромаштва, који се остварује посредством њиховог утицаја на раст БДП-а *per capita*, резултати показују да укупан ефекат дознака на смањење сиромаштва постаје већи и статистички значајан. Узимањем у обзир проблема ендегености, раст дознака *per capita* за 10% узроковао би смањење стопе сиромаштва за 3,5% у земљама у транзицији. Дознаке имају већи утицај на осетљиве показатеље сиромаштва и њихов десетопоцентни раст ублажио би дубину сиромаштва за 4,1%, а оштрину сиромаштва за 4,7%. На основу наведених резултата кандидат закључује да се утицај дознака на смањење сиромаштва остварује посредно, пре свега, преко ефекта на раст БДП-а *per capita*. У раду се разматрају разлози ниских директних ефеката дознака на смањење сиромаштва и испитује хетерогеност земаља у узорку у погледу висине дохотка, као један од могућих узрока. Извршено је

емпиријско истраживање, уз раздвајање утицаја дознака на показатеље сиромаштва у земљама нижег средњег дохотка (Јерменија, Грузија, Киргизија, Молдавија и Украјина) и земљама вишег средњег и високог дохотка (Белорусија, Казахстан, Пољска, Румунија и Србија). Добијени резултати показују да је у земљама вишег средњег и високог дохотка директан утицај дознака на смањење показатеља сиромаштва незнатан и није статистички значајан. Десетопроцентни раст дознака *per capita* у земљама нижег средњег дохотка узрокује директан ефекат на смањење стопе сиромаштва за 1,6%, дубине сиромаштва за 1,9%, док се оштрина сиромаштва смањује за 2,0%. Истраживање је показало да је укупан ефекат дознака на сиромаштво знатно већи у земљама нижег средњег дохотка. Десетопроцентни раст дознака *per capita* у датој групи земаља доприноси смањење стопе сиромаштва за 4,5%, дубине сиромаштва за 5,4%, а оштрине сиромаштва за 5,7%. Повећање прилива дознака *per capita* за 10% у земљама вишег средњег дохотка смањило би стопу сиромаштва за 2,8%, уз истовремено ублажавање дубине и оштрине сиромаштва за 3,2%, односно 3,3% респективно.

Добијени резултати, сами по себи, заслужују пажњу и представљају вредан научни допринос. Посебно је, међутим, битно да они отварају пут и дају подстицај за будућа истраживања, заснована на комплетнијим подацима, за већи број земаља и дужи временски интервал.

Када је реч о утицају дознака на показатеље сиромаштва у Србији, потврђена је хипотеза да дознаке из иностранства ублажавају регионално сиромаштво, као и сиромаштво руралних домаћинстава. Кандидат је спровео истраживање применом два метода третирања дознака, као егзогеног трансфера новца и као потенцијалног супститута зарада које би емигранти остварили да су остали у матичној земљи, закључујући да је друга метода обухватнија и потпунија у оцени, јер узима у обзир и ефекте емиграције на показатеље сиромаштва. Такође, регресионим оцењивањем потрошње узима се у обзир већи број фактора који утичу на висину потрошње у односу на метод третирања дознака као егзогеног трансфера, чиме се умањује прецењеност ефеката дознака на сиромаштво. На основу хипотетичке анализе, која искључује прилив дознака и емиграцију, и накнадног поређења висине показатеља сиромаштва „са“ и „без“ дознака и емиграције, утврђена је незнатна величина директног утицаја дознака на смањење стопе сиромаштва на нивоу Србије као целине, што потврђује резултате економетријског оцењивања директних ефеката. Дознаке и емиграција више доприносе ублажавању сиромаштва на нивоу Србије, односно смањењу дубине и оштрине сиромаштва. Одсуство дознака и емиграције повећало би показатеље сиромаштва руралних домаћинстава. Међутим, резултати истраживања показују да дознаке и емиграција у подједнакој мери доприносе смањењу дубине сиромаштва код урбаних домаћинстава као и код руралних, док је утицај на оштрину сиромаштва и стопу сиромаштва већи код урбаних домаћинстава. Емпиријско истраживање открива и да су највећи директни ефекти дознака и емиграције на сва три показатеља сиромаштва присутни у Западној Србији, затим следе Шумадија, Југоисточна Србија, Источна Србија, Војводина и Београд. На основу резултата спроведеног истраживања, кандидат закључује да битан утицај на величину директних ефеката дознака има дистрибуција прималаца дознака према висини потрошње, као и висина удела дознака у укупном дохотку домаћинстава-прималаца. Ниски директни ефекти дознака на показатеље сиромаштва у Србији објашњени су чињеницом да већина домаћинстава прималаца припада вишим децилима у дистрибуцији потрошње, односно није изложена ризику сиромаштва. Највеће износе дознака у просеку примају домаћинства деветог и десетог децила потрошње.

Наведени резултати су плод пионирског истраживања у овом домену за Србију, што им даје посебну специфичну тежину и значај.

Као важан допринос ове докторске дисертације истичемо и формулисање смерница за подстицање прилива дознака и њихово каналисање у инвестиционе активности, како би се повећали индиректни ефекти дознака на смањење сиромаштва.

Поменимо, такође, да је кандидат у својој докторској дисертацији указао на неопходност прикупљања потпунијих и поузданијих података о висини дознака, социо-демографским карактеристикама њихових пошиљалаца и прималаца, мотивима слања, учесталости примања и употреби дознака у Србији, што би омогућило одређивање и праћење обрасца понашања емиграната при слању дознака и створило подлогу за будућа, обухватнија истраживања о ефектима дознака на сиромаштво и поједине димензије животног стандарда становништва.

7. Закључак

На основу детаљног увида у завршену докторску дисертацију кандидата мр Дринке Пековић, под називом „**Утицај дознака из иностранства на смањење сиромаштва: пример Србије**“, Комисија констатује да је кандидат, користећи релевантну научну методологију, као и обимну страну и домаћу литературу, успешно и на оригиналан начин обрадио постављену тему. Докторска дисертација је урађена у складу са Пријавом коју су одобрили Наставно-научно веће Економског факултета Универзитета у Београду и Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду како у погледу предмета, циља и метода истраживања, тако и у погледу садржаја. Комисија, такође, констатује да је остварен циљ истраживања и да је докторска дисертација резултат оригиналног и самосталног научног рада кандидата. По опсегу и дубини анализе, начину излагања и добијеним резултатима ова докторска теза представља вредно научно дело из проблематике којом се бави.

На основу свега изложеног, имајући у виду квалитет, значај, остварене резултате и научни допринос докторске дисертације кандидата мр Дринке Пековић, под називом „**Утицај дознака из иностранства на смањење сиромаштва: пример Србије**“, Комисија предлаже Наставно-научном већу Економског факултета Универзитета у Београду да је прихвати и одобри њену јавну одбрану.

У Београду, 05. јуна 2017. године.

Чланови Комисије:

проф. др Биљана Јовановић Гавриловић

проф. др Михаил Арандаренко

проф. др Биљана Радивојевић

проф. др Радмила Драгутиновић – Митровић

др Ненад Станишић, ванр. проф.

